

Herkes İçin Coğrafya

SAYI: 3 (EYLÜL 2019)

YAPAYLIKTAN DOĞALLIĞA

*Osman KARAKAN*¹

Eğitim, hayatımızın temel yapı taşlarından bir tanesi olmuştur ve olmaya devam etmektedir. Günümüz okullarında verilen eğitim ile insanların hedeflerindeki eğitim birbirinden farklılık gösterir. Günümüz şartlarında okullardaki eğitim sadece akademik olarak görülmüş ve bu yönde eğitim verme çabaları sürdürülmüştür. Esasında eğitim yaşam ile iç içe olmadığı, hayatın içine konulmadığı ve özümsemediği sürece gerçek bir eğitimden ve insan yetiştirmekten bahsedilemez.

Bu makalede eğitim sürecinde dahil edilmesi mutlak olan, çocuklarımız ile doğa arasındaki ilişkiye değinmek istedim. Günümüz sanayi ve teknoloji yüzyılında çocuklarımızın doğadan nasıl koptukları, nasıl teknoçocuk haline geldikleri ve bu süreci nasıl değiştirebileceğimiz konusunda değerlendirmelerde bulundum.

Howard Gardner 1983 yılında çoklu zekâ kuramı adıyla eğitime farklı bir yaklaşım getirmiştir. Gardner'e göre her insan farklı yetenek, potansiyel ve kabiliyete sahiptir. Dolayısı ile her insanın olaylara bakış açısı ve olayları anlama becerisi birbirinden farklıdır. Bu bağlamda Gardner; Sözel – Dil, Mantık – Matematiksel, Şekil (Görsel) – Uzay (Uzamsal; Alansal), Müziksel – Ritmik, Bedensel – Kinestetik, Kişilerarası – Sosyal, Kişiyeye dönük (İçsel; Öze dönük) olmak üzere yedi zekâ kuramı ortaya çıkardı. 1995'te ise bunlara ek olarak "Doğa Zekâsı" eklenmiş oldu. Bu zekâ kuramlarında dikkatimizi yoğunlaştıracığımız, sonradan eklenmiş olan Doğa Zekâsı olacaktır. Doğa Zekâsı doğa üzerinde her türlü hissetmeyi, düşünmeyi ve doğaya yoğunlaşmayı içerir (Başaran, 2004). Doğada bulunan ne kadar unsur varsa hepsiyle iç içe olmaktan hoşlanan, bitkilere, hayvanlara ve çevreye karşı her türlü ilgi, araştırma isteği bu zekanın en belirgin özelliklerindedir. Açık havada olmaktan, doğa gezileri yapmaktan, bir nehir, ırmak ve göl kenarlarında bulunmaktan hoşlanan, bulunduğu doğada fotoğraflar çeken, gözlemler yapan, doğa ile ilgili araştırmalar yapan, çevre kirliliklerine karşı duyarlı olan, bahçe işlerini seven, toprakla haşır neşir olan ve topraktan bir şeyler üreten, doğayla baş başa kalmaktan zevk alan kişiler doğa zekasına sahip kişiler olarak ifade edilebilir. Ayrıca ilgi alanları doğa olan çocuk ve gençler gelecekte doğa bilimcisi adayları olarak gösterilebilir. Botanik, zooloji, biyoloji, coğrafya, fotoğrafçılık, tıp alanında çalışma potansiyeli olan kişiler doğa zekasına sahip bireyler olarak gösterilebilir. Çocuk ve gençlik dönemlerinde doğa ile ilgili eğitim verildiği takdirde insanlar bu alanlara yoğunlaşarak kendilerini bu yönde geliştirebilirler.

---

¹ Sivas Akademi Yeni Çizgi Okulları Coğrafya Öğretmeni

Herkes İçin Coğrafya

SAYI: 3 (EYLÜL 2019)

Hem aileler tarafından hem de eğitim veren kurumlar yani okullar tarafından bakıldığında ne yazık ki doğa zekasına sahip veya doğaya ilgisi olan, doğada bulunmaktan hoşlanan çocuklar pek dikkate alınmamaktadır. Durumun bu hale gelmesinde elbette ki sanayiinin doğuşu ve devamındaki teknolojide çok ileri bir safhaya gelinmesi etkili olmuştur. Bununla birlikte özellikle milenyum çağı dediğimiz 2000’li yıllardan sonraki dönemlerde teknolojinin kendini zirvelere taşıması yetiştirdiğimiz çocuklarla doğa arasındaki bağın kopmasına yol açmıştır. Bu bağ eksikliğinin giderilmesi için başta anne ve babaların durumu fark etmesi ve müdahil olmaları gerekiyor. Esasında anne ve babalar da bu durumdan pek şikayetçi değiller. Onların eline telefon, tablet veya bilgisayarları verip çocukların akşama kadar onlarla meşgul olmaları bir nevi işlerine geliyor. Hem annenin hem de babanın iş hayatında olduğu bir zaman içerisindeyiz. Dolayısıyla akşam evlerine geldiklerinde çocukları ile oynayabildikleri veya onlara zaman ayırabildikleri süreler kısıtlı. Artık onların tembel tembel kanepeye uzanıp televizyon izlemelerinden, kafalarını telefonlara gömmekten rahatsız olmaları gerekmektedir. Çocukların bir söğüt ağacına konan kuşun adını, toprakta hızlıca hareket eden kertenkeleyi, bozkırlarda yetişen gelinciğin rengini, beyaz karın suyundan içerek toprağın neminde hayat bulan kar çiçeğini değil, bunların yerine yeni çıkan telefon modelini, en sevdiği ünlünün bindiği arabanın markasını bilmeleri anne ve babaya üzücü ve incitici gelmelidir. Çocukların yaşadığı evreni televizyondan, telefondan, internetten, bilgisayar oyunlarından uzaklaştırmak gerekiyor. Yapılan araştırmaların çoğu teknolojinin çocukların hayatına girmesiyle birlikte çocukların doğadan uzaklaşmasına neden olduğunu gösteriyor. Yapaylıktan doğallığa çekmek gerekiyor. Doğallık bilgisayar oyunları, akıllı telefonlardaki akıl dışı programlarla gelmez. Doğallık toprağın kendisinden çocukların çamurlu elleriyle çıkar. Çimen lekeli giysi kollarından geçip kalbe varır. (Louv, 2018). Aile içerisinde kuşkusuz ki bir eğitimden bahsetmek gerekiyor. Bir doğa eğitiminden. Özellikle okul öncesinde ve devamında okul sürecinde anne ve babaya bu konuda büyük iş düşmektedir. Gelişim psikolojisi uzmanlarınca yapılan araştırmalar çocukluk döneminde kazanılan bilincin ileriki yaş dönemlerini de tetiklediği ve bilincin kalıcı olduğunu göstermektedir. (Çukur ve Özgüner, 2008). Çevreye ve doğaya karşı sorumluluk sahibi, çevre ve doğa dostu bireylerin olması toplum açısından önemlidir. Bu sebeple çocuklarımızı doğanın içine atmak ve onlarla birlikte etkinlikler yapmak gerekiyor. Çocuklarımızın doğayla bağ kurmalarını sağlamanın en etkili yolu bu bağı kendimizin kurmasıdır. Bizler onlarla ne kadar birlikte olursak çocuklarımız o kadar içselleştirmiş olur. Çocuklarla birlikte doğada zaman geçirmeliyiz, kendimizi daha iyi ve daha mutlu hissetmemize yola açacaktır. Bu arka bahçedeki ağaçlarla çevrili, çimlerle örtülü bahçe bile olsa birlikte olmalıyız. Onlara hikayeler anlatmalıyız. Kendi çocukluğumuza özel doğa hikayeleri. Söğüt ağacındaki yaprakları, küçük nehrin kenarındaki çiçekleri, yanında yürüdüğünüz derenin kıvrımını,

Herkes İçin Coğrafya

SAYI: 3 (EYLÜL 2019)

üflediğinizde tüyleri etrafa dağılan Karahindibayı anlatmalıyız. Kısa mesafeli doğa yürüyüşlerine çıkıp bu yürüyüş planına çocuklarımızı da dahil etmeliyiz. Nasıl bir yürüyüş olacağına onlar da karar versin. Onları bir bulut gözlemcisi yapalım, bulutlardan kendilerine özel şekiller çıkarsınlar. Bulut gözlemciliği için ne özel ayakkabılara ne de bir futbol sahasına ihtiyaç vardır. İhtiyaçları tek şey onlara ayıracağımız bir zaman dilimidir. Çocuklarımıza zaman ayıralım ve onlarla birlikte doğada olalım, doğal olalım. Aksi takdirde bencil, kendini çıkarlarını düşünen, yapay, kendine ve çevresine yabancı, farklılıklara saygı duymayan bir insan yetiştirmeye devam ederiz. Bu süreç içerisinde her ne kadar ailelere büyük görevler düşse de aynı görevler eğitim kurumları yani okullara da düşmektedir. Nasıl ki bir insan diğer zekâ türlerine sahipse aynı şekilde doğa zekasına da sahiptir ve eğitim öğretim sürecinde doğa zekasına sahip çocuklar da dikkate alınarak bir süreç takip edilmelidir. Ne yazık ki günümüz şartlarında bu kavram çok dikkate alınmamaktadır. Peki eğitim kurumlarında doğa ve doğaya dayalı, doğa ve çevre sevgisi ve bilinci üzerine neler yapılmalıdır veya neler yapılabilir.

Okul öncesi dönemden itibaren başlayarak ilkökul, ortaokul ve lise çağındaki bütün öğrencilere doğa ile yaşamayı doğada bulunmayı içselleştirmelerine yönelik eğitimlerin verilmesi gerekmektedir. Okul öncesi öğrencilere uygulamalı (yaparak-yaşayarak) aktivitelerin geliştirilmesi, uygun eğitim materyallerinin hazırlanması ve gerekirse çevre bakanlığı veya gönüllü kuruluşlarla iş birliği yapılarak eğitim verilmesi halinde bir başlangıç yapılmış olunacaktır. Çukur ve Özgüner, 2008). Özellikle ağaç ve çalılar, çayır, basılabılır çim, canlı renkli çiçekler, toprak zemin, ağaç kütükleri, kaya parçaları, kum ve su gibi doğaya ait unsurlara yönelik oyunlar ortaya koymak çocukların özgüvenini güçlendirir, duyarlarını canlandırır, dünyaya ve onun içindeki hareket eden görünen ve görünmeyen her türlü şeye ilişkin farkındalıklarını artırır. Ayrıca açık alanlarda oynayan çocukların oyunları kapalı alanlarda oynayan çocuklardan daha yaratıcı olduğunu söylemek mümkündür. Dünyada kabul görmüş Finlandiya eğitim sisteminde Fin eğitimciler oyunun gücüne inanırlar (Louv, 2018). Helsinki’de tipik bir okulda öğrenciler ayaklarında çoraplarla ortalıkta dolanırlar ve Finlandiya sosyal hizmetler ve sağlık bakanlığı şöyle der; “öğrenimin temeli dışardan alınıp önceden işlenmiş bilgilerde değil, çocuk ile çevre arasındaki etkileşimdedir”. TEMA vakfının İstanbul’da yaptığı bir çalışmada 5-6 yaş çocuklarının genel olarak bakıldığında çocukların büyük bir çoğunluğunun toprakla oynamayı sevdiği, doğa yürüyüşlerine veya pikniğe gittiklerinde keyifli zaman geçirmenin yanı sıra doğadaki hayvanları, bitkileri incelediği gözlemlenmiştir (TEMA Vakfı, 2013). Bu dönemdeki çocukların çevrelerinde bitki ve hayvanların bulunmasından mutlu oldukları, bununla birlikte çevrelerinde park ya da evlerinin bahçesi olan çocukların doğayla daha iç içe ve doğayla ilgili etkinliklere daha

Herkes İçin Coğrafya

SAYI: 3 (EYLÜL 2019)

fazla katılmaktadırlar. Çocukların çevrelerinde doğayla ilgili olanaklar (park, bahçe, yürüyüş alanları...vs.) arttıkça doğayla iç içe olma isteklerinin de arttığı söylenebilir.

Bir öğrenci kendisinin diktiği ve yetiştirdiği ormandaki bir ağaca, bahçedeki domates fidesine, saksıdaki renkli çiçeklere çok daha fazla sahip çıkmaktadır ve benimsemektedir. Çünkü ona su verdiği, toprağına ve fidesine bakım yaptığı aklına gelir ve kendinin yetiştirdiği domates pazardan alınan domatesten daha özel ve daha lezzetli gelir. Hatta eğer bu yaştaki çocukların sebze veya meyvelere karşı sevmeme gibi önyargıları varsa bu yöntemi kullanmak gereklidir. Eğer bir çocuk patlıcanla alakalı yemek sevmiyorsa ona patlıcan fidesi alın ve ona yetiştirmesini isteyin. Ya da fasulye yemeklerini sevmiyorsa ondan fasulye yetiştirmesini isteyin. Bu şekilde kendi yetiştirdiği daha özel olacağı için sevmeme durumu da ortadan kalkacaktır. Bu konuyla ilgili ilköğretim öğrencileriyle yapılan bir çalışmada çocukların bahçecilik becerilerini ve bahçeye yönelik ilgilerini artırmak için çocuklar, bahçe projesi kapsamında bahçe çalışmalarına katılmışlardır. 9 ve 10 yaşlarında 70 öğrenci çalışmada yer almıştır. Çocukların bahçe ile ilgili tecrübeleri yazılı olarak toplanmıştır. Çalışma sonucunda çocukların bahçede edindikleri beceriler, bahçede zaman geçirme, çeşitli organizasyonlarda yer almalarının bahçeye yönelik ilgilerini artırmada etkili olduğu tespit edilmiştir. (TEMA Vakfı, 2013). Okullarda yapılan bahçeyle ilgili çalışmalar çocukların doğayla olan ilişkilerini arttırmada etkili olabilir. Bu da bizlere eğitim kurumlarında çocukların oynayabilecekleri veya kendi ürünlerini yetiştirebilecekleri bir hobi bahçesi alanı bulunması yapılacak olan etkinlikleri daha nitelikli kılacaktır. Yine ilköğretim 3. sınıf öğrencileri ile yapılan bir çalışmada öğrencilere doğa yürüyüşü yaptırılıyor. Öğrencilerin yürüyüş yapma sıklıkları arttıkça ağaçları korumayla ilgili farkındalıkları da arttığı ortaya konuluyor. Her ne şekilde olursa olsun çocuklar doğanın bir parçası haline getirilmeleri gerekiyor. Çocukların doğaya çıktıklarında en küçük olayı bile (küçük bir hayvan görmeleri, bir çiçeği görmeleri) abartarak ve nasıl heyecanla anlatmaları, çok küçük bir dere akıntısına girdiklerinde (ayaklarını sokunca) farklı hal ve hareketler sergilemeleri ve heyecanla derenin içinde zıplamaları onlara mutluluk verecek ve onların doğa bilincini geliştirecektir. Doğada geçirdikleri süreç içerisinde hem çok mutlu olduklarını görürsünüz hem de bu mutluluğun kaynağı olan etkeni koruma bilinci vermiş olursunuz. Araştırma sonuçları gösteriyor ki öğrenciler doğayla ne kadar iç içe olurlarsa doğaya o kadar sahip çıkacaklardır.

Sınıf düzeyi arttıkça öğrencilerin doğadan kopma oranları da artmaktadır. Peki doğadan sıyrılan bu öğrenciler zamanlarını nerede geçiriyor? Elbette ki facebook, instagram, whatsapp, youtube gibi sosyal medya alanlarında. Özellikle ortaokul ve lise dönemindeki öğrenciler yaş ilerlemesine bağlı olarak psikolojik ve sosyal durumları da göz önünde tutularak doğadan uzaklaştıkları görülmüştür. Sosyal medyada zaman geçirmek onlara

Herkes İçin Coğrafya

SAYI: 3 (EYLÜL 2019)

daha cazip gelmektedir. TEMA vakfının İstanbul'da yaptığı bir araştırmaya göre ankete katılan 7. Sınıf öğrencilerin %76'sı, 10. Sınıf öğrencilerinin %88'i sosyal medya (facebook-twitter) kullanmaktadır. Buna karşılık öğrencilerin doğa yürüyüşlerine katılma durumlarına ilişkin %7,1'i haftada bir gün, %5,1'i 15 günde 1 gün, %20,6'sı ayda 1 gün, %55,7'si hiç gitmedim yanıtlarını vermişlerdi. (TEMA Vakfı, 2013). Anket sonuçlarına bakıldığında doğadan kopuk bir öğrenci kitlesi mevcut. Ancak istisnai durumlarında olduğunu söylemek mümkündür. Lisede yaptığımız sosyal etkinlikler neticesinde etkinliklere katılan lise öğrencilerinin de doğada bulunmaktan son derece haz aldıkları gözlemlenmiştir. Hatta doğada buldukları zaman diliminde normal hayatlarında olmadıkları kadar mutlu olduklarının kendileri bile farkına varmışlardır. Bizler eğitim kurumlarında doğaya katılan öğrencilerin sayısını arttırmamız gerekmektedir. Öğrencilerin doğa yürüyüşü veya çadır kampı gibi etkinliklere katılmamalarının önemli bir sebebi okullarda bu tarz etkinliklerin çok nadir yapılması veya hiç yapılmaması. Eğer bu tarz etkinliklere önem verilip sayısı arttırılırsa katılan öğrenci sayısı da artmış olacaktır. Bir keresinde bir öğrenci grubunu ders saatinde Kızılırmak kenarına doğru kısa bir yürüyüşe çıkarmıştım. Bir öğrenci "Kızılırmak buradan mı geçiyordu" diye tepki vermişti. Yanı başında duran bir nehirden, bitki topluluklarından, hayvan türlerinden bihaber bir öğrenci topluluğu var maalesef. Bir çift kuşu bile görmemiş olan bir çocuk için kelaynakların soyunun tükenmesi ne anlama gelebilir ki? Okullardaki derslerde yerel flora ve faunayla ilgili genel geçer bilgiler verilir geçiliyor ve tamamen askıda kalıyor. Ne yazık ki bugün görebileceğiniz bütün derslikler doğadan yoksundur. Dersleri o derece sanayileştirdik ki müfredatlarda doğaya yer kalmadı. Çocuklar dersliğin kapısının ötesindeki yeşillik hakkında hiçbir şey öğrenmiyor. İnsanlar doğaya güvenlik ya da adalet bulmaya gitmezler. Güzellik bulmaya giderler. Çocuklarımızdan doğayı esirgediğimizde onlardan güzelliği de esirgemiş oluyoruz. Çocukların doğayla bağ kurmasını sağlamak çok önemli bir mihenk taşı. Doğa ona dua için bir bağlam, bütün yaşama sevgi ve saygı duymayı öğrenebileceği bir yer sağlıyor. Varlıkları kaynağında görmeyi, koklamayı ve onlara dokunmayı öğreneceği ve bu varlıkları korumak için neden üzerine düşeni yapması gerektiğini anlayabileceği bir yer. Doğayı korumak isteyen insan değil, doğaya zarar veremeyecek insan yetiştirilmelidir. Her eğitim düzeyindeki öğrencilerin doğa ile bütünleştirilmeleri gerekmektedir. Zira doğayla bütünleşmiş bir şekilde yapılmayan çevre eğitiminin öğrencilerin çevre konusundaki bilinçlenmelerinde istenilen etkiyi sağlamayacaktır. Çevre ve doğa bilincine sahip insan, kendisini doğanın parçası olarak algılayacak, doğadaki diğer varlıklara saygı duyacak ve çevre ahlâkı gibi kurallara gerek kalmadan doğa koruma olayı kendini koruma ile özdeşleşerek kendiliğinden gerçekleşecektir.

Herkes İçin Coğrafya

SAYI: 3 (EYLÜL 2019)

KAYNAKLAR

Louv, R., Doğadaki Son Çocuk, Yayınları, 2018.

Çukur, D., Özgüner, H., “Kentsel Alanda Çocuklara Doğa Bilinci Kazandırmada Oyun Mekânı Tasarımının Rolü”, Süleyman Demirel Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi, Seri: A, Sayı: 2, S. 177-187, 2008.

Başaran, B., I., “Etkili Öğrenme ve Çoklu Zekâ Kuramı: Bir İnceleme”, Ege Eğitim Dergisi, Sayı 5, S.7-15, 2004.

Güneş, G., “Okul Öncesi Fen ve Doğa Eğitimi Araştırmalarına İlişkin Bir Tarama Çalışması: Türkiye Örneği”, Erken Çocukluk Çalışmaları Dergisi, S.1-35, 2018.

TEMA Vakfı, “İstanbul’da Çocuk ve Doğa İlişkisi Araştırması” Raporu, 2013